

SENZIBILNOST I ZANAT

SANDRO DAMIANI

Prema prosudbi velikog broja britanskih kazališnih djelatnika, teatrologa, kritičara, itd., *Top Girls* spisateljice Caryl Churchill trebao bi biti jedan od najboljih kazališnih tekstova u dramaturgiji na engleskom jeziku. Ispričavam se zbog neznanja, ali nisam znao da stotine i stotine remek-djela, od Shakespearea do Becketta, pa i onih prekoceanskih, od O'Neilla do Mameta, u izvornoj verziji nisu bog zna što: očito njihov uspjeh u svijetu ovisi o veličini određena prevoditelja...

Ne želim, dakako, ništa oduzeti djelu *Top Girls*, ni na pisanom ni na sadržajnom planu, ipak, ne čini mi se da je riječ o remek-djelu, napose ne u apsolutnim razmjerima. Bit će da poznajem previše tekstova takva intenziteta i snage, napose talijanskih spisateljica, koje se, nažalost, rijetko prikazuje zbog perverzne dinamike talijanske scene gdje pojam "rizika" podliježe, u menadžera, kazališta i ansambala, merkantilnoj suludoj logici koja, sezonu za sezonom, nameće uprizorenje, ako ne velikih naslova a onda uobičajenih velikih imena. Činjenica jest da za mene drama Caryl Churchill nema neke osobite snažne valjanosti. Na temelju čega to zaključujem? Iz promišljanja koje za mene jest Načelo, Lozinka teatra.

Pokušat ću to pojasniti. Nemale kvalitete predstave *Top Girls* izviru samo ako ih temeljimo na dvjema pretpostavkama: ženskoj redateljskoj pameti i izvanrednoj interpretacijskoj sposobnosti onih koji su na sceni.

Moje je mišljenje, dakle - i eto Načela, Lozinke koje spomenuh - da ne postoji dobar tekst koji neće rezultirati takvim iako je režija bila loša a još lošija glumačka interpretacija, jer riječ, kada nije golo vježbanje govora ima razarajuću snagu. Usuprot tomu, dobar redatelj i dobra glumačka ekipa mogu injektirati život stvarajući jedno remek-djelo i od uprizorenja telefonskog imenika, jer teatar je magija.

Što želim time reći? Jednostavno to da "ženska" senzibilnost i analitičke sposobnosti u ženskom obliku - oli

rijetke i gotovo nepostojeće u muškarcu - koje je Petar Selem očitovao vodeći skupinu od šest glumica i stvarajući oko i među njima pravu atmosferu, omogućila je da se o prestavi *Top Girls* govori kao o "čudu", o "događanju". Da se o njoj govori kao o odličnoj predstavi koja u sebi nosi uvijek aktualne sadržaje. U tomu su Selemu savršeno pripomogle glumice koje su izuzetnom bravuroznošću izvele svoje uloge; i to ne samo stoga što je svaka dokazala da je u stanju odigrati antitetske i različite uloge, već i stoga jer su sve, bez razlike, iskazale veliku sposobnost u svom dubinskom traganju za emocijama, osjećajima, mentalnom sklopu i povijesnom pamćenju koje svaka žena u sebi nosi, mnogo više no što su im pružale replike i pojmovi izraženi u tekstu. Riječ je o nečemu što nije lako izvući i zbog čega nisu dostatne pamet i intuicija koje u jednakoj mjeri supostoje u svake žene. Potrebna je i senzibilnost ali i vrstan zanat Velike Scenske Zvijeri.

Reći će se, dakako, kako je to zasloga i same autorice djela *Top Girls*. To je očito. Nisam uopće tvrdio da je drama mediokritetna a još manje da nije dobra ili pak površna: ali smatrati je "jednim od remek-djela dramaturgije na engleskom jeziku" ipak je previše. Očito je u Velikoj Britaniji vrlo oskudna bliskost sa ženskom dramaturgijom, s autentičnošću ženskih osjećaja. Čini mi se da se britanski teatarski svijet, razotkrivajući univerzum Žene s priličnim zakašnjenjem, našao gotovo primoranim (možda i zbog autentičnih osjećaja krivice) promišljati tekst Churchillove takvim kakvim zapravo on nije, zamjenjujući jedno kazališno djelo koje se ograničuje na opisivanje univerzuma Žene iz svoje nutrine za veliki čin osude u odnosu na maskilizam. To me podsjeća pomalo na učinak što ga na prosječnog američkog turista ostavlja njegov prvi "susret" s Firencom: ostavlja ga bez daha. Dakako da neću biti ja taj koji će kazati da Firenca nije iznimna i očaravajuća, ali učinak (ili ne) Danteova grada na onoga koji ga prvi put vidi može se uporediti s njegovim stupnjem znanja

odnosno neznanja. Nije slučajno da i Firentinca (neznalicu) očara ljepota Bangkoka!

Kad je posrijedi čimbenik "potkazivanja" - potkazivanja jedne stvarnosti i jednoga svijeta, snažno diskriminatorskoga svijeta u odnosu na ženu - neka mi bude dopušteno reći kako Churchillova nije odveć hrabra kada nam pred lice baca osjećaje Žene u odnosu na muškarca i njegova višestoljetna djela. Ovdje se, zapravo, frontalno ne sučeljavamo s društveno-kulturalnim muškocentri- zmom već samo s nabr- a- njem nekoliko posljedica. Podsjećam, u svezi s time, na dio autobiografije Milesa Davisa, napisane potkraj osamdesetih godina, kada znameniti afroamerički glazbenik kaže: *Kada bi Bijelci mogli samo zamisliti što prolazi kroz glavu jednog Crnca u odnosu na njih, živjeli bi sa strahom u tijelu!* Jednako se može tvrditi za ono što prolazi kroz glavu žene koja je imalo svjesna vlastite uloge u društvu: kada bi se slobodno mogla izražavati, ostali bismo skamenjeni! Čak i kao čin potkazivanja, dakle, *Top Girls* nije onakvo remek-djelo kakvim nam ga predstavljaju britanski kolege. I prisjećam se ovdje još jedne epizode u vezi s likovima u jazzu. Ranih pedesetih, narušena zdravlja i psihofizički uništena drogom, božanstvena Billy Holliday već u zalaznoj fazi pa prema tomu u trenutku velikog razočaranja, pred uspjehom Sarah Vaughan, pitala je svog prijatelja glazbenika Tonyja Scotta: *Budi iskren, tko je bolji, ja ili ona kurva Sarah?* A Scott joj je odgovorio: *Kada ti pjevaš My man is gone odmah je jasno da je tvoj čovjek zauvijek otišao. Kada to pjeva Sarah Vaughan, jasno je da je njen čovjek samo sišao kupiti šibice.*

Caryl Churchill, međutim, nije Billy Holliday dramaturgije. I neka bude jasno, teatar, nasuprot poeziji i narativi, takvu još nije porodilo. Zaključujem, dakle, *Top Girls* spisateljice Caryl Churchill dobar je tekst; *Top Girls* Petra Selema, Ene Begović, Ana Marije Bokor, Natalije Dorđević, Mladene Gavran, Edite Majjić i Vanje Matujec čisti je biser.

Snimio: Nino Sanić

"Suvremeni" dio *Top Girls*: dvije sestre, dva izbora - izbor karijere (Ena Begović) i obitelji (Mladena Gavran).

Nema mjesta za pretjeranu senzibilnost, a kamoli sentimentalizam: žena, odrasla u tradicionalnoj patrijarhalnoj zajednici, može tek odabrati između alternativa - hoće li vlast oca zamijeniti vlašću muža, ili će se (prema muškim pravilima) okušati na "tržištu" kapitala, rada i znanja, što ga određuju tek dvije značajke - uspjeh i novac. U takvim uvjetima, žena je okolnostima prinuđena odreći se dijela svoje ženskosti, što je dodatak žrtvi na Molohovoj vagi, na koju svaki čovjek stavlja (veći ili manji) dio svoje iskonske humanosti - kako bi mogao opstati i preživjeti.

Ali, kad je o transformabilnosti riječ, najviše je pokazala mlada Natalija Đorđević u čak četiri uloge (Papisa Ivana, Louisa, Kitt i Shona) te je se doista može smatrati "glumačkim otkrićem" ove predstave.

Boris B. Hrovat, "Vjesnik", 25. siječnja 1999.

Scenom je najuvjerljivije vladala sjajna Mladena Gavran, koja je svojim besprijekornim glumačkim transformacijama, preciznom dikcijom, mimikom i gestom uspjela okupiti i ostatak ansambla. Mlada Natalija Đorđević još je jednom potvrdila da je izniman talent i koji će se u budućnosti još razvijati, dok su Edita Majić, Vanja Matujec i Ana-Marija Bokor, svaka svojom glumačkom osebnosti, postigle sretno i skladno spajanje svih likova.

Vlatka Kolarović, "Glas Istre", 25. siječnja 1999.

Jedina u istoj ulozi od početka do kraja Ena Begović je Marlene dala žestinu i prgavost, što su se, kao unutarnjoj tenziji predstave, presudno važni kontrapunkt, osobito nametnuli u drugom dijelu u kojem je sasvim vladala naglašenom impulzivnošću i koloritičnošću svoga lika.

Hrvoje Ivanković, "Slobodna Dalmacija", 25. siječnja 1999.

Ipak, bilo je jasno da je sedam glumica tri mjeseca radilo predstavu s velikim ushitom i žarom, da je svaka "izvukla" maksimum sposobnosti i da su kao cjelina postigle izuzetan sklad. Neprohodnost pak teksta *Top Girls*, koji nije prilagođen duhu hrvatskoga jezika, najveća je poteškoća i nedostatak predstave. Osim toga, kad su na pozornici

glumice - bilo bi dobro da se zna kako žena, samo zato što je žena, nikad ne može postati niti papa niti direktor. Ali zato može, ako hoće, biti - direktorica.

Dubravka Lampalov-Malešević, "Jutarnji list", 27. siječnja 1999.

Nova predstava Teatra &TD vjerojatno će privući poklonike zagrebačkih glumica, a hoće li ih i zadržati ovisi o gledateljskoj razini očekivanja. Tko ne traži puno, neće ni dobiti.

Igor Mrduljaš, "Hrvatsko slovo", 29. siječnja 1999.

Nova ravnateljica agencije za zapošljavanje *Top Girls*, Marlene, priredila je u restoranu "Prima Donna" svečanu večeru kako bi proslavila uzlet u svojoj karijeri. Za tu priliku pozvala je nekoliko "slavnih žena" iz povijesti, smatrajući sebe njihovom nasljednicom. U nadrealnoj prvoj sceni drame *Top Girls*, najznačajnijeg teksta suvremene britanske feminističke autorice Caryl Churchill, napisanog ranih osamdesetih, susreću se suvremena poslovna žena Marlene i povijesne ličnosti, Papisa Ivana, Lady Nijo i Lady Bird, te dva lika iz svijeta umjetnosti, Dull Gret s Bruegelova platna i Strpljiva Griselda iz Chaucerove priče, koju su slavili i Petrarca i Boccaccio. Marlene očekuje da će tih pet "slavnih" ovjeroviti njezinu životnu priču, borbu za uspjehom i moći u svijetu muškaraca. No, iz fragmenata njihovih životnih priča Marlene shvaća da je svih pet žena podleglo pravilima igre što ih nameće suprotni spol, pa tako vlastitu emancipaciju pretvorilo u uvježbavanje uloge drugoga, kako izgleda, latentnog ili dokazanog neprijatelja.

Prikazujući zbivanja koja su prethodila "proslavi", nastavak drame argumentira tezu iz uvodnog dijela, ali ovaj puta najprije na primjeru suvremenih dvojnica žena iz prošlosti, a zatim i same Marlene. Cijena njezina uspjeha otkriva se kada saznajemo da se odrekla djeteta kako bi ostvarila vlastite ambicije. U kulminaciji drame sukob Marlene i njezine sestre Joyce, koja je prihvatila odbačeno dijete, zadobija i šire socijalne i političke konotacije: Marlene je sljednica tačeriističke ideologije o darvinistički nemilosrdnom konkurentskom duhu kao jedinoj garanciji

opstanka u kapitalističkom društvenom uređenju, a Joyce nastupa kao predstavica pregažena radništva i zastupnica ideja socijalne pravde.

Uopće, &TD-ova predstava *Top Girls* ovako odgovara na žensko pitanje: u drugom planu - ogled o ženama. U prvom planu - pogled na žene.

Marin Blažević, "Novi list", 31. siječnja 1999.

Čudna je recepcija teksta *Top Girls* Caryl Churchill u nas. Ne daj bože da je *Top Girls* feministička predstava - od programske knjižice pa dalje svi ponavljaju kako se radi o "kritici liberalnog feminizma". Kao da ta kritika ne može biti feministička. *Globusov* naslov kaže: "Top-girls", hrvatskoga glumišta priznaju: uspješne žene intimno se osjećaju poraženima". A neuspješne su valjda sretni i zadovoljne. Ili se sve osjećaju poraženima, tko zna.

Stječe se dojam da su iz &TD-a baš htjeli izbjeći oznaku "feminističko" (a novinari vjeruju programskim knjižicama). Možda nije dobro za imidž. Ali zašto onda rade tu predstavu u kojoj nema nijednoga muškog lika? Vrag zna. Valjda je to moderno. Sad rade *Trainspotting*. To će biti kritika subkulture.

Robert Perišić, "Feral Tribune", 1. veljače 1999.

Uistinu, žene različitih generacija zaigrale su u različitim stilovima igre, pa je nevjerojatno kako se unutar samo deset godina mijenjaju i razvijaju glumački stilovi. To je i glavna odlika ove predstave.

Ovo je dobra, građanska predstava. Ona, istina, govori o ženama, ali muškarci je moraju vidjeti!

Želimir Ciglar, "Večernji list", 26. veljače 1999.

